

УДК 371.134:811.1/.2+81'24(045)

Сергій Данилюк,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри практики англійської мови
Навчально-наукового інституту іноземних мов
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ В АСПЕКТІ АКСІОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

Статтю присвячено висвітленню проблеми формування професійної компетентності майбутніх філологів у світлі аксіологічного підходу. Використання зазначеного підходу у процесі формування професійної компетентності студентів лінгвістичних спеціальностей зумовлене необхідністю модернізації освіти й розроблення нових стратегій її розвитку, а також реалізації обґрунтованих змін стратегії вищої освіти. У статті виокремлено декілька підходів до класифікації педагогічних цінностей як основи аксіологічного підходу до формування професійної компетентності майбутніх філологів.

Ключові слова: аксіологічний підхід, цінності, професійна компетентність, освітня система, освітнє середовище, цінності-цілі, цінності-засоби, цінності-знання, цінності-відносини, цінності-якості, суспільно-педагогічні цінності, професійно-групові цінності, індивідуально-особистісні цінності.

Статья посвящена освещению проблемы формирования профессиональной компетентности будущих филологов в свете аксиологического подхода. Использование указанного подхода в процессе формирования профессиональной компетентности студентов лингвистических специальностей обусловлено необходимостью модернизации образования и разработки новых стратегий ее развития, а также реализации обоснованных изменений стратегии высшего образования. В статье выделены несколько подходов к классификации педагогических ценностей как основы аксиологического подхода к формированию профессиональной компетентности будущих филологов.

Ключевые слова: аксиологический подход, ценности, профессиональная компетентность, образовательная система, образовательная среда, ценности-цели, ценности-средства, ценности-знания, ценности-отношения, ценности-качества, общественно-педагогические ценности, профессионально-групповые ценности, индивидуально-личностные ценности.

The article deals with the highlighting of the formation of future philologists' professional competence in the light of an axiological approach. The usage of this approach in the process of formation of the professional competence of students of linguistic specialties is conditioned by the need of modernization of education and development of new strategies of its development as well as implementation of changes in the strategies of higher education. The article highlights a number of approaches to the classification of educational values as the basis of the axiological approach to the formation of future philologists' professional competence.

Key words: *axiological approach, values, professional competence, educational system, educational environment, values-goals, values-means, values-knowledge, values-attitudes, values-qualities, social-and-pedagogical values, professional-and-group values, individual-and-personal values.*

Із початку 90-х років ХХ ст. українське суспільство перебуває в умовах переходу від однієї соціально-економічної системи до іншої. Цей перехід тісно пов'язаний зі зміною способу життя українців, переоцінюванням ними усталених норм і цінностей, у тому числі й у системі освіти. Реформування освіти в Україні передбачає створення умов для особистісного розвитку та творчої самореалізації кожного громадянина. Це сприятиме підвищенню інтелектуального потенціалу нації, всебічному розвитку особистості як найвищої цінності суспільства. Нині головною педагогічною ідеєю сучасності стає освіта впродовж життя. Її реалізація потребує значної уваги до загального розвитку особистості, її самостійності у прийнятті рішень і пізнавальної активності.

На сучасному етапі розвитку вищої освіти постає завдання виховати упродовж навчання у ВНЗ компетентного фахівця, здатного розв'язувати різноманітні професійні завдання. У нашому випадку, йдеться про потребу формування професійної компетентності майбутніх філологів. Така компетентність формується за допомогою використання в едукативному процесі різноманітних підходів.

Одним із них є аксіологічний підхід. Зазначимо, що в сучасній вищій освіті йому приділяється велике значення. Так, звернення до цього підходу досить широко простежується у гуманітарних дослідженнях (С. В. Бондаревська [2], І. Ф. Ісаєв [5], А. В. Кир'якова [7], М. Д. Никандров [9], М. С. Розов [12], В. О. Сластьонін [11], Л. А. Степашко [14], Н. Е. Щуркова [16]). Актуальність досліджень у педагогічній аксіології зумовлена необхідністю модернізувати освіту й розробити нові стратегії її розвитку.

За мету статті поставлено завдання висвітлити особливості формування професійної компетентності майбутніх філологів в аспекті аксіологічного підходу.

Нове тисячоліття стало своєрідним переломним моментом для людства, багато духовних моральних цінностей, орієнтири й настанови, які

протягом багатьох років зумовлювали гармонізацію життя та діяльності людей, всю систему взаємин людини зі світом, було втрачено [13, с. 52]. В. В. Ільїн говорить про «дефіцит людяності» і відсутність «традицій добродушності, милосердя, жалю, відповідальності перед майбутнім» [4, с. 164], що не може не змушувати замислюватися про траєкторії подальшого руху людства.

Суспільство, в якому утворився якийсь духовний вакуум, в якому не існує чіткої системи цінностей, не може формувати сильні нації. Освіта, в якій не закладено ціннісного ядра, є безсилою перед духовно-моральною кризою. Вона має здійснюватися на основі аксіологічного підходу, пріоритетною метою якого є формування ціннісного світогляду майбутнього фахівця, формування його морально-духовного вигляду [8, с. 20].

У зв'язку із цим, одним із найважливіших завдань сучасної педагогіки є виявлення гуманістичного потенціалу освіти й розроблення концептуальних засад духовно-морального виховання. За Ю. І. Пассовим, лише *homo moralis* – людина моральна, духовна може вважатися метою освіти, тому що по суті освіта є становлення людини [10, с. 54–55].

Гуманізація освіти припускає створення системи, котра змогла б забезпечити «...єдність безперервного загальнокультурного, соціально-морального та професійного розвитку особистості...» [11, с. 444].

Незважаючи на реформи освіти, які відбуваються у всьому світі й у нашій країні, аналіз перетворень показує, що сучасний інститут освіти не повною мірою відповідає принципу гуманізації громадського життя, й симбіоз отримання у вищій школі високопрофесійної підготовки та духовного розвитку особистості так і залишається головною, але все ще недосяжною метою [8, с. 21].

Б. С. Гершунський вбачає причину недостатньої реалізації гуманістичних реформ освіти в тому, що «...будь-які перетворення, реформи й інновації, як тільки вони претендують на успішну реалізацію й реальну підтримку в царині освіти, мають починатися із системи, котра випереджає ці реформи й інновації педагогічної освіти, із підготовки майбутніх педагогів, а в особливо екстремальних і невідкладних ситуаціях – із перепідготовки вже наявних» [3, с. 128].

Для того, щоб освіта дійсно стала дійсно гуманістичною і сприяла становленню майбутніх філологів як фахівців нового часу, які володіють не лише високою професійною компетентністю, а й сформованою системою ціннісних орієнтацій і широким моральним світоглядом, існує обґрунтована необхідність у зміні стратегії вищої освіти. В першу чергу, акцент має бути зроблений на професійній підготовці майбутніх філологів. Також головним є акцент на формування й розвиток ціннісних орієнтацій майбутніх філологів. Аксіологія й аксіологічний підхід в освіті відіграють особливу й надзвичайно істотну роль. Обґрунтованим вважається застосування аксіологічного підходу в межах вивчення педагогічних

дисциплін, що додасть особливу, ціннісну спрямованість процесу професійної підготовки майбутніх філологів [8, с. 21]. Послідовне та грамотне впровадження аксіологічного підходу в освітню систему уможливорює сприяння «розвитку людської природи, багатограних людських відносин, складної діалектики душі...» [1].

Аксіологічний підхід притаманний таким гуманітарним наукам, як філософія, психологія, педагогіка, естетика, етика, соціологія, культурологія. Проте, особливо цікавим є синтез аксіології і філологічної освіти, можливості та методика реалізації аксіологічного підходу в процесі професійної підготовки майбутніх філологів.

Інтерес до аксіологізації філологічної освіти зумовлений необхідністю застосування аксіологічного підходу в сучасному освітньому середовищі, котре має бути спрямованим на виховання «людини, яка, у свою чергу, має спиратися на оновлену філософську картину світу, на загальнолюдські цінності» [6, с. 13].

Щоб розглянути основні принципи реалізації аксіологічного підходу у філологічній освіті, слід звернутися безпосередньо до понять «аксіологія» й «аксіологічний підхід».

Аксіологія (від греч. *axio* – цінність, *logos* – слово) – це філософська дисципліна, котра досліджує категорію «цінність», характеристики, структури й ієрархії ціннісного світу, способи його пізнання та його онтологічний статус, природу і специфіку ціннісних суджень [15, с. 22].

В основі аксіологічного підходу лежить категорія «цінність». Аксіологічний підхід – це підхід до освіти, який має ціннісну підставу, на базі загальнолюдських цінностей і самоцінності особистості. В основі аксіологічного підходу лежить гуманна концепція взаємодієвого світу, відповідно до якої наш світ – це світ цілісної людини, й саме людина є найвищою цінністю суспільства [8, с. 34–35].

У педагогіці аксіологічний підхід є невід’ємним компонентом, який дозволяє розглянути освіту як соціально-педагогічний феномен, котрий знаходить висвітлення в основних його ідеях: універсальності та фундаментальності гуманістичних цінностей, єдності цілей і засобів, пріоритеті ідеї волі [11, с. 439].

Виходячи із аксіологічних ідей, В. О. Сластьонін виокремлює такі культурно-гуманістичні функції освіти [11, с. 238]:

- 1) розвиток духовних сил, здатностей і вмінь, які дозволяють людині долати життєві перешкоди;
- 2) формування характеру й моральної відповідальності;
- 3) забезпечення можливостей для особистої й професійної самореалізації;
- 4) оволодіння засобами, необхідними для досягнення інтелектуально-моральної волі;
- 5) створення умов для творчого й духовного росту особистості.

Гуманістичною метою освіти виступає гармонійний розвиток

особистості людини, й реалізація цієї мети потребує розв'язання таких завдань [11, с. 441–442]:

1) усвідомлення самоцінності особистості як носія високих гуманістичних начал, її неповторної індивідуальності та творчої сутності;

2) визнання гармонійного розвитку особистості метою й основним призначенням людини;

3) розуміння творчої природи діяльності, усвідомлення необхідності духовних затрат і самовдосконалення для її реалізації;

4) розвиток гуманітарної культури як комплексу якостей особистості – єдності внутрішньої моральної сутності та зовнішньої поведінкової виразності, тонкого сприйняття прекрасного й потворного в людських стосунках, емпатії, чуйності, виразності, оптимізму, доброти.

Професія філолога сама по собі має гуманістичну природу, тому що гуманістичні цінності виступають як «вічні орієнтири», якими майбутні філологи мають керуватися у здійсненні своєї професійної діяльності. У процесі формування професійної компетентності майбутніх філологів існують також і їхні професійні педагогічні цінності [8, с. 36]. Вони є нормами, котрі регламентують професійну діяльність і виступають пізнавально-дієвою системою, яка служить опосередкованою та сполучною ланкою між сформованим суспільним світоглядом у царині освіти й діяльністю майбутніх філологів [11, с. 33].

Існує кілька підходів до класифікації педагогічних цінностей. Так, І. Ф. Ісаєв виокремлює горизонтальну площину існування педагогічних цінностей (цінності-цілі, цінності-засоби, цінності-знання, цінності-відносини й цінності-якості) та вертикальну (суспільно-педагогічні, професійно-групові й індивідуально-особистісні цінності), підкреслюючи синкретичний характер цих цінностей [5, с. 64–65].

Суспільно-педагогічні цінності відображають характер і зміст тих цінностей, які функціонують у різних соціальних системах, виявляючи себе у суспільній свідомості. Вони є сукупністю ідей, уявлень, норм, правил, традицій, котрі регламентують діяльність суспільства в галузі освіти.

Професійно-групові цінності можна представити у вигляді ідей, концепцій, норм, які регулюють і спрямовують професійну діяльність майбутніх філологів у межах певних освітніх інститутів. Сукупність таких цінностей має цілісний характер, відносно стабільність і повторюваність.

Індивідуально-особистісні цінності виступають як соціально психологічні утворення, в яких відображаються цілі, мотиви, ідеали, настанови й інші світоглядні характеристики особистості, котрі становлять у своїй сукупності систему її ціннісних орієнтацій.

Цілі виступають в якості домінуючої аксіологічної функції у системі інших професійних цінностей, оскільки в цілях відображено основний зміст діяльності майбутніх філологів.

Цінності-засоби – це три взаємозалежні підсистеми: 1) власне

професійні дії, спрямовані на розв'язання професійно-освітніх й індивідуально-розвивальних завдань (технології навчання й виховання); 2) комунікативні дії, які дозволяють реалізувати особистісно та професійно орієнтовані завдання (технології спілкування); 3) дії, котрі відображають суб'єктну сутність майбутніх філологів. Цей різновид дій є інтегративним за своєю природою, оскільки він поєднує всі три підсистеми дій в єдину аксіологічну функцію. Цінності-засоби поділяються на такі групи, як цінності-відносини, цінності-якості й цінності-знання.

Цінності-відносини забезпечують майбутнім філологам доцільну й адекватну побудову педагогічного процесу та взаємодії із його суб'єктами.

В ієрархії педагогічних цінностей найвищий ранг мають цінності-якості, тому що саме в них виявляють себе індивідуально-професійні характеристики майбутніх філологів [11, с. 91].

Існує такий поділ педагогічних цінностей [11, с. 38]:

1) цінності, пов'язані зі ствердженням особистістю своєї ролі в соціальному та професійному середовищі (суспільна значущість праці педагога, престижність педагогічної діяльності, визнання професії найближчим особистим оточенням тощо);

2) цінності, які задовольняють потребу у спілкуванні й розширюють його коло (спілкування зі студентами, колегами, референтними людьми, переживання любові й прихильності студентів, обмін духовними цінностями тощо);

3) цінності, котрі орієнтують на саморозвиток творчої індивідуальності (можливості розвитку професійно-творчих здатностей, долучення до світової культури, заняття улюбленим предметом, постійне самовдосконалення тощо);

4) цінності, які дозволяють здійснювати самореалізацію (творчий характер праці педагога, романтичність і захопливість педагогічної професії, можливість допомоги соціально неблагополучним дітям тощо);

5) цінності, котрі уможливають задоволення прагматичних потреб (отримання гарантованої державної служби, оплата праці й тривалість відпустки, послужний ріст тощо).

Слід зазначити, що всі вищеперераховані педагогічні цінності не є обов'язково наявними в системі цінностей усіх майбутніх філологів. Це пов'язано не лише з індивідуально-особистісними особливостями майбутніх філологів, а й з об'єктивними зовнішніми закономірностями, які багато в чому визначають статус педагогічної професії у суспільстві. Однак, кожен майбутній філолог має певну систему професійних педагогічних цінностей, які він вважає визначальними.

У процесі професійної педагогічної підготовки майбутніх філологів на основі аксіологічного підходу студенти розширюють систему загальнолюдських і професійних цінностей, які, безумовно, відіграють велику роль у становленні ціннісного світогляду людини [8, с. 38–39].

Аксіологічний підхід в освіті є філософсько-педагогічною

стратегією, котра показує шляхи розвитку професійної майстерності, використання педагогічних ресурсів для розвитку особистості та пропонує перспективи удосконалення освітньої системи [1].

Таким чином, доходимо висновку про те, що застосування аксіологічного підходу у професійній педагогічній освіті зумовлене необхідністю підготовки майбутніх філологів на основі нових, гуманістичних принципів, спрямованих на формування фахівців, котрі володіють багатою внутрішньою культурою та широкою системою ціннісних орієнтацій і здатні створити цінний симбіоз ефективного навчання й морального виховання на базі загальнолюдських цінностей.

Серед подальших перспектив дослідження вбачаємо необхідність проаналізувати процес формування професійної компетентності майбутніх філологів із урахуванням інших підходів, зокрема, завданневого, особистісного, діяльнісного, культурологічного, індивідуально-творчого, акмеологічного й антропологічного підходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артюхович Ю. В. «Обучение ценностям»: Аксиологический подход к проблемам образования [Электронный ресурс] / Ю. В. Артюхович // Вестник Северо-Кавказского государственного технического университета. Серия «Гуманитарные науки». – 2003. – Вып. 10. – С. 1–10. – Режим доступа к журн. : <http://science.ncstu.ru/articles/hs/10> (29.12.11). – Загл. с экрана.
2. Бондаревская Е. В. Гуманистическая парадигма личностно-ориентированного образования / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – 1997. – № 4. – С. 11–17.
3. Гершунский Б. С. Образование как религия третьего тысячелетия: гармония знания и веры / Б. С. Гершунский. – М. : Педагогическое общество России, 2001. – 128 с.
4. Ильин В. В. Аксиология / В. В. Ильин. – М. : Изд-во МГУ, 2005. – 216 с.
5. Исаев И. Ф. Теория и практика формирования профессионально-педагогической культуры преподавателя высшей школы / И. Ф. Исаев. – М. : Академия, 1993. – 208 с.
6. Кирьякова А. В. Аксиологическая концепция ориентации личности в мире образования / А. В. Кирьякова // Вестник ОГУ. – 1999. – № 1. – С. 13–19.
7. Кирьякова А. В. Теория ориентации личности в мире ценностей / А. В. Кирьякова. – Оренбург : Южный Урал, 1996. – 188 с.
8. Коновалова О. В. Методика реализации аксиологического подхода на основе интеграции дисциплин «Иностранный язык» и «Зарубежная литература и культура»: на материале английского языка : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Коновалова Ольга Владимировна. – М., 2010. – 260 с.

9. Никандров Н. Д. Россия: социализация и воспитание на рубеже тысячелетий / Н. Д. Никандров. – М. : Гелиос АРВ, 2000. – 229 с.
10. Пассов Е. И. Терминосистема методики, или Как мы говорим и пишем / Е. И. Пассов. – С.-Пб. : Златоуст, 2009. – 124 с.
11. Педагогика / В. А. Сластенин [и др.]. – М. : Школа-Пресс, 2002. – 512 с.
12. Розов Н. С. Ценности гуманитарного образования / Н. С. Розов // Высшее образование в России. – 1996. – № 1. – С. 85–89.
13. Серебрякова Т. А. Ретроспективный взгляд на проблему ценностей и их роль в развитии современной личности / Т. А. Серебрякова // Наука и школа. – 2006. – № 3. – С. 50–54.
14. Степашко Л. А. Образование в системе общественных институтов / Л. А. Степашко // Хрестоматия по педагогической аксиологии. – М. : Московский психолого-социального институт; Воронеж : НПО «Модэк», 2005. – С. 447–470.
15. Философия : Энциклопедический словарь / [ред. А. А. Ивин]. – М. : Гардарики, 2006. – 1072 с.
16. Щуркова Н. Е. Образ жизни, достойной человека, и его формирование у школьника / Н. Е. Щуркова. – Смоленск : Смоленский обл. ин-т усовершенствования учителей, 1995. – 63 с.